2

Jhx.kIkR;Fkoz'kh"kkszifu"kr~

अस्माकं संस्कृतौ कं कार्यं प्रारम्भात् पूर्वम् अदृश्यशक्तीनां पूजा सामान्या वार्तास्ति । मार्गेस्थितसमस्तविघ्नहरणार्थं भगवतः गणेशस्य पूजा भवति। अतः कमपि कार्यं प्रारम्भात् पूर्वं श्रीगणेशस्य पूजां कूर्मः वेदेषु गणेशः ब्रह्मणस्पतिः रूपे ज्ञायते । गणपतेः कल्पना हस्तिसदृश देवातायाः रूपे कृतास्ति । गणस्य तात्पर्यः अस्ति – समूहः मानवीयगुणबुद्धिनां समूहः कार्यसिद्धयादयः । एतेषां गुणानां प्रदायकस्य नाम गणपतिः अस्ति ।

mís';kfu

एतत् पाठं पठनान्तरं भवन्तः सक्षमाः भविष्यन्ति :

- मंत्राणां उच्चारणम् ;
- गणेश–वन्दनया अर्थज्ञाने ।

fVIi.kh

2.1 x.kiR;FkoZ'kh"kksZifu"kr~

॥ श्रीगणपत्यथर्वशीर्षोपनिषत् ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

HkkokFkZ & हे भगवान् वयं कर्णेभिः सम्यक् श्रृण्वाम, नयनाभ्यां सम्यकवस्तु पश्याम, तथा शरीराङ्गैः भवतां स्तुतिं कुर्याम ।

ॐ नमस्ते गणपतये । त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि । त्वमेव केवलं कर्ताऽसि । त्वमेव केवलं धर्ताऽसि । त्वमेव केवलं हर्ताऽसि । त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि । त्वं साक्षादात्माऽसि नित्यम् ॥ १॥

HkkokFkZ &देवतागणपतये नमोनमः। भवानेव प्रत्यक्षं तत्त्वं वर्तते । भवानेव केवलं संसारस्य कर्ता अस्ति । भवानेव केवलं मात्ररक्षकः अस्ति, भवानेव अस्यविश्वस्य विनाशकोऽस्ति, भवानेव ब्रह्मा वर्तते, भवानेव साक्षात्नियात्मा वर्तते ।

ऋतं वच्मि । सत्यं वच्मि ॥ २॥

HkkokFkZ & अहं सर्वदा देववाक्यं वदामि ।अहं सर्वदा सत्यं वदामि ।

अवं त्वं माम् । अवं वक्तारम् । अवं श्रोतारम् । अवं दातारम् । अवं धातारम्। अवानूचानमंव शिष्यम् । अवं पश्चात्तात् । अवं पुरस्तात्। अवोत्तरात्तात् । अवं दक्षिणात्तात्। अवं चोर्ध्वात्तात् । अवाधरात्तात्। सर्वतो मां पाहि पाहिं समन्तात् ॥ ३॥

HkkokFk% & हे श्रीगणेश! त्वं मम बाधाभ्यः माम् रक्ष । मम वाणीं रक्ष । मम वाणीं श्रोतुमानानां रक्षां कुरु । मां प्रदायकस्य रक्षां कुरुत । मां धारकस्य रक्षां कुरु । वेदोपनिषदानां वाचकनां तथा तेभ्यः ज्ञानग्रहीतृणां रक्षां कुरु । चतुर्भ्यः दिग्भ्यः प्राचीप्रतीच्युदीचीदक्षिणादिग्भ्यः सर्वदिग्भ्यः मम सम्पूर्णरक्षां कुरुत ।

त्वं वाङ्मयस्त्वं चिन्मयः । त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः । त्वं सच्चिदानन्दाद्वितीयोऽसि। त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वं ज्ञानमयो विज्ञानमयोऽसि ॥ ४॥

HkkokFk%& त्वमेव वाणीस्वरूपम् अस्ति । त्वमेव चिदाकारः अस्ति, त्वमेवानन्दः स्वरूपो वर्तसे, त्वमेव ब्रह्मस्वरूपः असि, त्वमेव सच्चिदानन्दस्वरूपो– अद्वितीयः वर्तसे, त्वमेव प्रत्यक्षं परं ब्रह्मा वर्तसे । त्वमेव ज्ञानस्य तथा विज्ञानस्य प्रदाता वर्तसे ।।4।।

सर्वं जगदिदं त्वत्तो जायते । सर्वं जगदिदं त्वत्तस्तिष्ठति । सर्वं जगदिदं त्वयि लयमेष्यति । सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति । त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो नभः । त्वं चत्वारि वाक्पदानि ॥ ५॥

fVIi.kh

HkkokFkZ & त्वमेव अस्य जगतस्य जन्मदातास्वरूपः असि । एतत् सम्पूर्णजगत् भवतः कृपयैव स्थितं वर्तते । एतत् सम्पूर्णजगत् त्वयि एव तिष्ठति । त्वयि एव सम्पूर्णं जगत् दृश्यमानं भवति । त्वमेव भूमिः अग्निः जलम् वायुः तथा आकाशोऽसि । त्वमेव चतुर्दिक्षु व्याप्तोसि । ।।5।।

त्वं गुणत्रयातीतः। त्वं अवस्थात्रयातीतः। त्वं देहत्रयातीतः। त्वं कालत्रयातीतः। त्वं मूलाधारस्थितोऽसि नित्यम्। त्वं शक्तित्रयात्मकः। त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम्। त्वं ब्रह्मा त्वं विष्णुस्त्वं रुद्रस्त्वमिन्द्रस्त्वमग्निस्त्वं वायुस्त्वं सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोम् ॥ ६॥

HkkokFkZ & त्वं त्रिगुणेभ्यः अपरः अर्थात् गुणातीतः असि । त्वं त्रिभ्यः अवस्थातः परो वर्तसे । त्वं शरीरादतीतः असि । त्वं त्रिभ्यः कालतः (भूतभविष्यवर्तमानतः परो वर्तसे)। त्वं नित्यैव मूलाधारेस्थितोऽसि । तिस्रः शक्तयः त्वयि मेव व्याप्तास्ति । योगिनः नित्यः तवैव ध्यानं कुर्वन्ति । त्वं ब्रह्मस्वरूपः विष्णुस्वरूपः,रुद्रस्वपरूपः, इन्द्रस्वरूपः, अग्निस्वरूपः, वायुस्वरूपः, सूर्यस्वरूपः, चन्द्रस्वरूपः, असि। त्वयि एव त्रिसगुणनिर्गुणाः व्याप्तासि ।।।6।।

गणादिं पूर्वमुच्चार्य वर्णादिंस्तदनन्तरम्। अनुस्वारः परतरः। अर्धेन्दुलसितम्। तारेण ऋद्धम्। एतत्तव मनुस्वरूपम्। गकारः पूर्वरूपम्। अकारो मध्यमरूपम्। अनुस्वारश्चान्त्यरूपम्। बिन्दुरुत्तररूपम्। नादः सन्धानम्। संहिता सन्धिः। सैषा गणेशविद्या। गणक ऋषिः। निचृद्गायत्री छन्दः। श्रीमहागणपतिर्देवता। ॐ गं गणपतये नमः ॥ ७॥

d{kk & 4

fVIi.kh

HkkokFkZ & पूर्वं गणस्य उच्चारणं कुर्यात् । तत्पश्चात् आदिवर्णस्योच्चारणं कुर्यात् । तत्तपश्चात् अनुस्वारस्य, तदनन्तरं चन्द्रबिन्दोः उच्चारणं कुर्यात् । तारस्वरेण ऋकारस्योच्चारणं कुर्यात् । एवमेवानुस्वारस्योच्चारणं कुर्यात् । (गणपतेः स्वरूपं) गकारस्य पूर्वरूपम् , अकारस्य मध्यमरूपम्, अनुस्वारस्य अन्तिमरूपम् अस्ति, संहिता संधिः, एषा गणेशस्य विद्यास्ति । अस्य ऋषेः नाम गणकोऽस्ति, छन्दः निचृद् गायत्री अस्ति। देवाता महागणपतिः अस्ति । ओम् गंगणपतये नमः ।।7।।

एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ॥ ८॥

HkkokFkZ & वयं एकं दन्तं वक्रतुण्डं ध्यायामहे । सः अस्मिन् मार्गे चलनाय अस्मान् प्रेरयेत् ।। 8 ।।

एकदन्तं चतुर्हस्तं पाशमङ्कुशधारिणम् । रदं च वरदं हस्तैर्बिभ्राणं मूषकध्वजम् ।
रक्तं लम्बोदरं शूर्पकर्णकं रक्तवाससम् । रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम् ।
भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम् । आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम् । एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः ॥ ९॥

HkkokFkZ& भगवान् श्रीगणेशः एकदन्तयुक्तः तथा चतुर्भुजः अस्ति । येषु ते पाशम्, अंकुशम्, दन्तम् तथा वरमुद्रां धारयन्ति। मुषकं स्वध्वजे धारयन, रक्तवर्णयुक्तः लम्बोदरः, शूर्पवत् कर्णयुक्तः, रक्तवासांसि धारयति, शरीराङ्गे रक्तचन्दनलेपितम् तथा रक्तपुष्पैः सम्यक्तया पूजितम् । भक्तानामुपरि अनुकम्पांकारकः, जगतः कारकः अच्युतः। सृष्ट्यां सर्वादौ

आविर्भूतम् तथा प्रकृतिपुरुषयोः परम् । एतादृशं यः योगी नित्यंध्यायति सः योगी अन्ययोगीषु श्रेष्ठतमः वर्तते ।। 9 ।।

नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्तेऽस्तु लम्बोदराय एकदन्ताय विघ्नविनाशिने शिवसुताय श्रीवरदमूर्तये नमः ॥ १०॥

HkkokFkZ &व्रातपतये (देवसमूहस्य नायकाय) प्रणामः । गणपतये नमस्कारः। प्रथमपतये (शिवगणेषु आधिनायकाय) नमस्कारः । विघ्नविनाशकाय लम्बोदराय एकदन्तयुक्ताय शिवतनयाय श्रीरदमूर्तये नमस्कुर्मः ।। 10 ।।

एतदथर्वशीर्षं योऽधीते । स ब्रह्मभूयाय कल्पते । स सर्वविघ्नैर्न बाध्यते । स सर्वतः सुखमेधते । स पञ्चमहापापात् प्रमुच्यते । सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । तरधीयानो रात्रिकृतं पापं नाशयति । सायं प्रातः प्रयुञ्जानः पापोऽपापो भवति । धर्मार्थकाममोक्षं च विन्दति। इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयम्। यो यदि मोहाद् दास्यति। स पापीयान् भवति। सहस्रावर्तनाद्यं यं काममधीते । तं तमनेन साधयेत् ॥ ११॥

HkkokFkZ &यः अस्य अथर्वशीर्ष पठति । सः विघ्नबाधातः दुरी भवति । सः सर्वदा सुखी भवति । पंचमहापापैः मुक्तः भवति यः संध्यायाः समये पठति तस्य दिवसस्य दोषाः दूरी भवन्ति । यः प्रातः काले पठति तस्य रात्रेः दोषाः दूरी भवन्ति । सर्वदा पाठकस्य सर्वविध दोषाः दूरी भवन्ति । सः

धर्मार्थकाममोक्षानाम् उपरि विजयं प्राप्नोति । यः अस्य एकसहस्रं पाठं करोति तस्य सर्वविधं कामानां पूर्तिः भवति । एतत् अथर्वशीर्षं कुशिष्याय न दातव्यं यः मोहभावेन दास्यति सः सः महापापी भविष्यति ।। 11 ।।

अनेन गणपतिमभिंषिञ्चति । स वाँग्मी भवति । चतुर्थ्यामनंश्नन् जपति । स विद्यांवान् भवति । इत्यथर्वणवाक्यम् । ब्रह्माद्याचरंणं विद्यान्न बिभेति कदांचनेति ॥ १२॥

HkkokFk% &यः अनेन मंत्रेण गणपतिं अभिषिञ्चति तस्य वाणीमुपरि तस्याधिकारो भवति । यः चतुर्थ्यां श्रीगणपतिं निर्भुक्त्वा अर्चयति सः विद्वान् भवति । यः इदं ब्रह्माद्याचरणं मन्यते मन्यते सः सर्वदा भयमुक्तं भवति ।। 12 ।।

यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति । स वैश्रवणोपंमो भवति । यो लांजैर्यजति । स यशोंवान् भवति। स मेधांवान् भवति । यो मोदकसहस्रेंण यजति । स वाञ्छितफलमंवाप्नोति। यः साज्य समिंद्भिर्यजति । स सर्वं लभते स सर्वं लभते ॥ १३॥

HkkokFk% & यः जनः दूर्वाङ्कुरैः पूजयति सः कुबेरवत् भवति । यः मन्त्रैः पूजयति सः यशोवान् भवति, तथा मेधावान् भवति, यः सहस्रेण मोदकेन यजति, सः मनवाञ्छितं फलं प्राप्नोति, यः साज्यसमिद्भर्यजति। सः सर्वविधफलं प्राप्नोति, सः सर्वविधफलं प्राप्नोति ।। 13 ।।

अष्टौ ब्राह्मणान् सम्यग् ग्राहयित्वा । सूर्यवर्चस्वी भवति । सूर्यग्रहे महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जप्त्वा। सिद्धमंन्त्रो भवति । महाविघ्नांत् प्रमुच्यते । महादोषांत् प्रमुच्यते । महापापांत् प्रमुच्यते। महाप्रत्यवायांत् प्रमुच्यते । स सर्वविद्भवति स सर्वविद्भवति । य एवं वेद। इत्युंपनिषत् ॥ १४॥

HkkokFkZ & यः अष्टब्राह्मणेभ्यः इदं ज्ञापयति । सः सूर्यवत् तेजस्वी भवति। सूर्यग्रहणस्य समये महानद्यां तटे भगवतः गणेशस्य पार्श्वे अस्योपनिषदः जपं करोति सः सिद्धिं प्राप्नोति तथा सर्वविधविघ्नेभ्यः दूरी भवति । महत्दोषेभ्यः दूरी भवति । महत्पापेभ्यः दूरीभवति । महत् प्रत्यवायेभ्यः दूरी भवति । सर्वेषां विद्यानां विद्वानो भवति । एषा ब्रह्मविद्यास्ति ।एतदेव– उपनिषत् अस्ति ।। 14।।

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

HkkokFkZ & हे भगवान् गणेशः वयं कर्णेभिः सम्यक् श्रृण्वाम येनास्माकं ज्ञानं वर्धयेत, नयनाभ्यां सम्यकवस्तु पश्याम, तथा शरीराङ्गैः भवतां स्तुतिं कुर्याम । वयं सर्वदा दुराचारेभ्यः दूरी भवेम । वयं सर्वदा लोककल्याणकार्ये सततं तत्पराः भवेम । तथा भवतां भक्तौ लीनाः भवेम ।अस्माकं स्वरूपे सर्वदा भवतां कृपा भवेत् ।वयं विलासितायाः

दूरी भवाम । अस्माकं तनमनसि सर्वदा भवतां वासः भवेत् । अस्माकं मतिः सर्वदा सुकार्येषु भवितव्या ।

महत्कीर्तियुक्तः ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेवः अस्माकं कल्याणं कुर्यात् , यस्यपार्श्वे समस्तसंसारस्य विज्ञानं तथा समस्तपदार्थानां ज्ञानम् अस्ति सः पूषा (सूर्यः) अस्माकं कल्याणं कुर्यात् । यस्य चक्रवत् गतिं कोपिस्थगतुं शक्यते ते गरुडदेवः अस्माकं कल्याणं कुर्यात् वेदवाण्याः स्वामी बृहस्पतिः अस्माकं कल्याणं कुर्यात् ।।

ऊँ शांति! शांति! शांति!

ikBxrk% ç'uk% 2-1

1. रिक्तस्थानानि पूरयेत्

   1. त्वमेव .... तत्त्वमसि ।
   2. सर्वं .... त्वत्तो जायते ।
   3. त्वां .... ध्यायन्ति नित्यम् ।
   4. त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो .... ।

2.

   1. कः चत्वारि वाक्पदानि ?
   2. गणपतिः कस्मात् अतीतः वर्तते ?

HkoUr% fd; f'kf{krkoUr%

- गणपतेः चारित्रकविशषतानां विषये तथा शक्तिनां विषये ।
- गणपत्यथर्वशीर्षोपनिषदः मन्त्राणाम् उच्चारणम् ।

ikBkUrk% ç'uk%

1. स्वकीयेषु शब्देषु गणपतेः स्वाभाविकानां प्रकृतिनां तथा शक्तिनां वर्णनं कुरुत ।

mÙkjekyk

2.1

1.

1. प्रत्यक्षम्
2. जगदिदम्
3. योगिनो
4. नभः

2.

1. गणपतिः
2. सः गुणत्रयातीतः अवस्थात्रयातीतः, देहत्रयातीतः, कालत्रयातीतः ।।